

לכבוד משפחת בעלז

מתן על הפרק

התכנית השש-שנתית המקוונת
ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

'טָרַם מֶכָּה צִיץ רְפוּאָה פְּרָח'

הרקע ההיסטורי של המגילה ומשמעותו

לתיארוך סיפור המגילה ישנה משמעות רבה הנוגעת למסרים החבויים של המגילה. ברור שאחשוורוש נמנה עם מלכי פרס של האימפריה האחמנית [330-539 לפנה"ס]. אימפריה זו שהיו בה עשרה דורות של מלכים ראשיתה בכורש שגבר על הבבלים [בשנת 539 לפנה"ס]. חז"ל הציעו שהתקופה שבה הסיפור מתרחש היא לפני הצהרת כורש ולפני בניית המקדש. בפרקי דרבי אליעזר מובאת דעתו של רבי אליעזר שאחשוורוש הוא המלך הרביעי בשושלת האחמנית, ולפי זה אחשוורוש מאוחר יותר מהגישה המקובלת בחז"ל והוא מלך לאחר שכבר נחנך הבית השני. בדומה לכך הדעה המקובלת כיום במחקר מזהה את אחשוורוש עם חשיארש שכונה בפי היוונים כסרכסס [466-485 לפנה"ס]. שמו הפרסי של המלך דומה ביותר לשמו העברי, בעיקר בצורת הכתיב שבאה בסוף המגילה - 'וישם המלך **אחשרש** מס על הארץ'. ההיסטוריון היווני הרודוטוס מתאר את השושלת הפרסית-האחמנית בצבעים עזים. הוא מתאר את חשיארש כמלך השטוף בתאוות נשים ויין, דבר שמתאים מאד לתיאור אחשוורוש כפי שעולה מהמגילה. והוא אף מציין שהוא ישב בשושן בארמון מפואה, ומלך מהודו ועד כוש. בנוסף, בעיר הבבלית "ספר" התגלתה תעודה מנהלית שבה נמסר שבתקופת המלך הנידון היה פקיד גבוה מן העיר שושן ששימש גזר מלכותי, ושמו **marduka** המזכיר כמובן את מרדכי היהודי. אם אמנם אחשוורוש הוא חשיארש הרי שסיפור המגילה מתרחש כמאה שנים לאחר חורבן בית ראשון, וחשוב עוד יותר - כשלושים שנה לאחר חנוכת המזבח של בית שני. ממילא מתברר שאנשי שושן, ובתוכם גם מרדכי ואסתר, לא היו בין היהודים ששבו לארצם בימי שיבת ציון. בעוד היישוב היהודי בארץ נאבק על קיומו על חייו ועל בניית בית המקדש, יושבים יהודי שושן ונהנים מסעודות פאר שמארגן המלך לכל דרי העיר.

כזוה, מצבם של שבי ציון היה קשה הן מהבחינה הפוליטית והדתית והן מהבחינה הכלכלית. והנה, במקביל למלחמת הקיום שלהם מנהלים יהודי שושן חיים פורחים ומלאים כל טוב. בתחילת סיפור המגילה לא ניכרת שום אפליה של יהודי שושן. ואדרבה, חלקם מגיעים למשרות בכירות בשלטון הפרסי ובנותיהם אף נישאות למלכות. במדרשי חז"ל המתח בין בית המלך אחשוורוש לבית המקדש, או אם נרצה - בין יהודי שושן ליושבי

מגילת אסתר א-ד

ארץ ישראל, עולה בכמה דרשות. ישנן זיקות ספרותיות בין ארמון אחשוורוש ובין המשכן והמקדש בירושלים. גם בתיאור המשתה שנעשה בבית המלך המגילה מעלה בתודעת הקורא את בית המקדש. נראה שהמקדש בירושלים צריך לעמוד בתודעת הקורא כאלטרנטיבה לתיאור בית המלך בשושן. שתיית היין וההתפארות המוגזמת בעושר ובכבוד מובאים כאנטיטזה למלכות ה'. מאווירת העליצות שבה מתוארים משתאות המלך עובר הקורא לתחושת יגון וחורבן. הצבעים העזים של המשתה שבקריאה גלויה מוסיפים הוד לסיפוף, הופכים לפתע לסימני שבר של העם היהודי. לזיכרון המקדש ולזיכרון יהודי שושן הנהנים מסעודת המלך ולא עוזרים לאחיהם ששבו לארצם.

[הרב י' גרוסמן, אסתר - מגילת סתרים, עמ' 12-21]

מבנה המגילה ומשמעותו

עיון במגילה מלמדנו כי המגילה בנויה בשיטת: "טרם מכה - ציץ רפואה פרח" (מתוך פיוטו של ריה"ל לפורים). רק עם סיום קריאת המגילה מתבררת למפרע משמעותם של כל הסיפורים והמאורעות המסופרים בפרקי המגילה. רק לאחר ראיית התמונה בשלימותה משנת שליש למלך אחשוורוש עד שנת שנים עשרה למלכו, מצטרפים כל הפרטים לפסיפס שלם, ומתבררת תרומתו של כל פרט ופרט לנס הסופי. הרעיון של "ונהפוך הוא" משמש כמוטיב עיקרי במגילה, כפי שנראה במהלך הלימוד. המגילה כולה מתחלקת לשני חלקים מנוגדים. המצב שמתואר בחלק השני מהווה ניגוד גמור למצב המתואר בחלק הראשון. הצגת הדברים בצורה זו מחייבת אותנו לברר באיזה רגע חל המהפך, ומהי נקודת המרכז של המגילה, המחלקת אותה לשני חלקים, מקבילים ומנוגדים. [הרב מ' סבתן]

נציג כאן אפוא את מבנה המגילה, ונלמד את המגילה לאור ההקבלות בין חלקיה:

א. פתיחה - מלכות אחשוורוש	ב. שני המשתאות שעורך אחשוורוש [א']	ג. אסתר באה לפני המלך ומעלימה את זהותה היהודית [ב']	ד. תיאור גדולת המן [ג']	ה. הפלת הפור, נתינת הטבעת להמן וסתיבת האיגרות הראשונות. מרדכי קורע בגדיו ומתענה עם היהודים [ג'ד'-א-ג]	ו. משתה אסתר הראשון [ה']	ז. המן מתייעץ בביתו עם קרוביו וזרש אשתו, המייעצים על תליית מרדכי [ה',ט-יד].	ח. נדדה שנת המלך - מעשה הסוס [ו']	ט. המן מתייעץ בביתו עם קרוביו וזרש אשתו, המבשרים על נפילתו לפני מרדכי [ז',יב-יד].	י. משתה אסתר השני, המן נתלה על העץ שהכין למרדכי [ז].	יא. נתינת הטבעת למרדכי, כתיבת האיגרות השניות. מרדכי לובש בגדי מלכות [ח']	יב. תיאור גדולת היהודים ומרדכי [ט',ג-יא]	יג. אסתר באה לפני המלך, ומבקשת יום נוסף בשושן [ט',יב-יז]	יד. שני משתאות שערכו היהודים [ט',יז-לב].	טו. תיאור מלכות אחשוורוש [י']
---------------------------	------------------------------------	---	-------------------------	---	--------------------------	---	-----------------------------------	---	--	--	--	--	--	-------------------------------

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555

1.

א | המגילה פותחת בתיאור מפורט של שני המשתאות שעשה אחשוורוש - לכל שריו ועבדיו [א-ד] ולכל העם הנמצאים בשושן [ה-ח]. מהי סיבת המשתאות הללו? ראו את דברי **ראב"ע**: 'רבים אמרו כי עשה משתה בעבור שחשב כפי חשבוננו וראה שלא יגאלו ישראל, וי"א ששקט ממלחמות, וי"א שנשא ושתו'. נסו להכריע בשאלה זו מהתיאור בתחילת הפרק [א-ג]. מהו אופיה של התרבות המשתקפת בפרק?

ב | לצמד המשתאות בתחילת המגילה יש מקבילה בסופה - שני ימי הפורים שקבעו היהודים זכר לנס. עמדו על היחס בין המשתאות. - במה נבדלים משתאות היהודים ממשתאות אחשוורוש? עיינו היטב בתיאור ימי השמחה [ט,יט,כב]. על היחס בין שני הצמדים ראו גם את דברי **הרב מ' סבתו**:

לאנשי שושן היה גורם נוסף לגזירה, "מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע"... נמצא, בעוד שעם ישראל חטא חטא אחד, חטאה שושן בכפלים. מן הדין שאף תשובתם תהיה כפליים. ואמנם, מלבד מסירות נפש של מרדכי שבאה לתקן את חטא ההשתחויה לצלם, מוצאים אנו במגילה תשובה נוספת של שושן בלבד. "ותאמר אסתר להשיב אל מרדכי, לך כנוס את כל היהודים **הנמצאים בשושן** וצומו עלי ואל תאכלו ולא תשתו שלשת ימים לילה ויום" [ד', טו-טז]. הוי אומה, בעוד שמרדכי באי השתחוותו להמן, מתקן את חטא ההשתחויה לצלם של כל עם ישראל, מתקנים אנשי שושן על ידי הצום את חטא המשתה. יבוא צום שלשת ימים של היהודים **הנמצאים בשושן** ויכפר על חטא משתה שבעת ימים שנעשה לכל העם, הנמצאים בשושן. בצום זה מחזקים אנשי שושן את כוחה של אסתר הבאה במסירות נפש אל המלך אשר לא כדת, לבקש על עמה. ואם חטאה שושן בכפליים, ושבה בכפליים, מן הדין שגם תתנחם בכפליים. הוא אשר אומרת אסתר למלך: "אם על המלך טוב ינתן גם מחר ליהודים אשר בשושן לעשות כדת היום" [ט,יג]. בעוד שהיהודים אשר בכל מדינות המלך נקהלו ועמוד על נפשם ונוח מאויביהם... ביום שלשה עשר לחודש אדר, הרי שהיהודים אשר בשושן נקהלו בשלושה עשר בו ובארבעה עשר בו. הבדל זה אף הונצח לדורות: "על כן היהודים הפרזים היושבים בערי הפרזות עושים את יום ארבעה עשר לחודש אדר שמחה ומשתה ויום טוב", ואילו היהודים המוקפים עושים (כדברי הגמרא) את יום חמשה עשר בו.

2.

האגרות הראשונות והאחרונות: רעיון 'ונהפוך הוא' מתגלה בבירור מהשוואת נוסח האגרות של המן ושל מרדכי. שתיהן מנוסחות בדיוק באותה לשון, אך בהיפוך שמות המכים והמוכים. עיינו בפירושו המקורי והמפתיע של **ראב"ע** - מהי משמעות ההיפוך באגרות לפי פירושו? 'יש לשאול למה כתב מרדכי להרוג שונאי היהודים ורב [=מספיק] לו ולהם שימלטו. דע כי חכם גדול היה, והנה אחשוורוש אמר לו עשה כל מה שתוכל כדי למלט עמך, כי הספרים הראשונים שכתב המן נכתבו בשמי ונחתמו בטבעתי לא אוכל להשיבם כי כן דת מדי ופרס. והנה הוצרך מרדכי לכתוב כן: דעו שהמלך צוה להמן שהיה משנה למלך שיכתוב כתב בשם המלך ונתן לו המלך טבעתו לחתום בה שיהרגו היהודים את אויביהם בשלושה עשר לחודש אדר, והנה המן הפך הדבר שיהרגו היהודים ביום הנזכר, וכאשר ידע המלך מחשבתו הרעה תלהו על העץ על אשר שלח ידו ביהודים הפך רצון המלך. והנה העד הנאמן שנתלה המן וצוה המלך להכתב ספרים אחריה ונחתמו בטבעתו כרצונו הראשון, וזהו ונהפוך הוא'. למרות הדמיון בין שתי האגרות שימו לב להדגשות החוזרות בהקדמה לאגרת מרדכי [ח,יא], ובתיאור הביצוע [ט,טו,טז].

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים
© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555

3.

עלייתו של המן: החל מהופעתו הראשונה במגילה עולה המן מעלה מעלה. עקבו אחר שלבי עלייתו - בכבוד ובגאווה: כיצד מתואר המן בפרק הראשון [לפי חז"ל, ממוכן הוא המן]? מהו מעמדו וכיצד הוא מקדם את עצמו? כיצד מכשיר בכך המן עצמו את הדרך למפלתו? בפרק השלישי הוא ממשיך ומגיע עד לדרגת משנה למלך: "אחר הדברים האלה גדל המלך אחשוורוש את המן בן המדתא האגגי וינשאהו וישם את כסאו מעל כל השרים אשר אתו" [ג', א]. כיצד משפיע מעמדו על תפיסתו העצמית? כיצד הוא מגיב על הפגיעה בכבודו? בשלב הבא פונה המן למלך - מה משמעות נתינת הטבעת וכיצד מהווה שלב זה התקדמות נוספת בעלייתו?

4.

פרק ד' מתאר את המפגש בין מרדכי לאסתר על רקע גזירות המן, ומשמש מעין ציר מרכזי סמוי לעלילה. במהלך הפרק מגיע המתח לשיא, ובו מתחילה גם התפנית החיובית לטובת עם ישראל. הפרק כולל בעיקרו דו שיח ארוך ומפותל בין מרדכי לאסתר. אולם מבעד לקפלי הדברים ניבט תהליך גיבוש הזהות שעוברת אסתר, הקרועה בין ארמון המלוכה המפואר והמנותק, לבין עמה השרוי במצוקה קשה.

א | בשלב הראשון [א-ד] מודגש הפער העמוק בין מרדכי לאסתר. כיצד מסמל ההבדל הפיזי והחיצוני את הפער הנפשי ביניהם? התייחסו לנקודות הבאות: מדוע בא מרדכי עד שער המלך בלבוש שק? מדוע מתחלחלת אסתר, ומהו המצב הנפשי המשתקף בתגובתה? תנו דעתכם לכך שזהו הפסוק היחיד בפרק בו מכונה אסתר 'המלכה'.

ב | בשלב האחרון [ג-טז] מגיע המתח לשיאו - ה'תפאורה' בדמות נערות אסתר והתך שנזכרו בשלבים הקודמים - נעלמת, נסו לחשוב מה סיבת הדבר? מרדכי מביע כאן את השורשים האמוניים של הסיפור באופן הגלוי ביותר בכל המגילה: אילו יסודות אמונה עולים מדברי מרדכי לאסתר?

ג | כיצד מבקשת אסתר להתגבר על הפער שהתגלה בתחילת הפרק? בחנו את הניגוד בין הצום ובין המשתאות הרבים הגודשים את המגילה לכל אורכה. כיצד הוא תורם למערכת הניגודים העולים במגילה בין שתי התרבויות?

הרחבה: מי כמוך ואין כמוך - רבי יהודה הלוי

הפיוט "מי כמוך ואין כמוך", אותו חיבר ר' יהודה הלוי, מושר בשבת "זכור", השבת הקודמת לפורים, ברוב הקהילות הספרדיות. רוב הפיוט מגולל את סיפור מגילת אסתר ומשבח את ה' על נפלאותיו. הפיוט מכיל ארבעה פרקים: שלושת הפרקים הראשונים מספרים בעיקר את סיפור המגילה, תוך שימוש במאות חלקי פסוקים וברעיונות מדרשיים ותלמודיים. הפרק האחרון פותח במצוות חג הפורים, ועובר לתיאור קריעת ים סוף ושירת הים. [מתוך אתר 'הזמנה לפיוט']

במהלך הפיוט מתוארת עליית אסתר במילים 'טָרַם מִפֶּה צִיץ רְפוּאָה פֶּרַח', ובכך מנסח רבי יהודה הלוי את העיקרון היסודי החוזר את המגילה, עליו עמדנו בדף.

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555

מי כמוך ואין כמוך - רבי יהודה הלוי

רְחִישָׁה אֶסְתֵּר לְמַלְכָּה בְּאִמְרֵי שְׁפָר
בְּשֵׁם מְרֻדְכֵי וְנִכְתָּב בְּסֵפֶר
בְּקֶשֶׁת וְנִמְצָא לִפְנֵי צְבִי עֶפְרָיִם
כִּי בּוֹל הָרִים יִשְׂאוּ לוֹ

שְׁנֵיהֶם נִתְלוּ עַל הָעֵץ
כִּי שָׁמַע מְרֻדְכֵי לְשׁוֹנֵם בְּהִנְעֹץ
בְּשִׁקָּה לְמַלְכָּה סֵם הַמָּוֶת רוּעֵץ
אוּלַי יִפְתָּה וְנוֹכְלָה לוֹ

תְּשׁוּעָה זֹאת צְפוּנָה לְדוֹר אַחֲרוֹן
נִכְתְּבָה עַל סֵפֶר הַזְכָּרוֹן
לְהִיּוֹת לוֹ מִן הַמְּלָכָה תִּגְמוּל וְיִתְרוֹן
כִּי פִעַל אָדָם יִשְׁלֵם לוֹ

מִעֲצוּתָיו כְּדַת נְתוּנוֹת
הָיוּ לְעַמִּי רְפוּאוֹת צְפוּנוֹת
כִּי לֹא אֲגָרוֹת רֵאשׁוֹנוֹת
גַּם פְּלִטָּה לֹא הָיְתָה לוֹ

נוֹעֵץ לְקָרָא לְכָל הַמוֹנְיָו
לְהַבִּיא כָּל יַפֶּת תֵּאָר לְפָנָיו
וְהַנְּעִרָה אֲשֶׁר תִּיטֵב בְּעֵינָיו
מֵהָר יִמְהַרְרָה לוֹ

סִנְסוֹן לְיֵאִיר הָאִיר וְזָרַח
יִשִּׁישׁ כְּגִבּוֹר לְרוּץ אֲרַח
טָרֵם מִכָּה צִיץ רְפוּאָה פָּרַח
כִּי הַפְּלָה ה' חֲסִיד לוֹ

עֲמוּ נֶאֱמָנָה הַדְּסָה תִּמְהָ
הִיא אֶסְתֵּר בַּת דָּוִד בְּרַה כַּחֲמָה
וּבְמוֹת אֲבִיהָ וְאִמָּה
לְקַחָה מְרֻדְכֵי לוֹ

פְּגַעָה חֵן וְתַלְוָה וְהַלּוֹם
וְתַלְקַח אֶסְתֵּר אֶל בֵּית הַמְּלָכָה גִּזְרַת יְהוֹלֵם
וּמְרֻדְכֵי צָוָה לָהּ לָכִי לְשָׁלוֹם
כִּי הוּא אֲדֹנָיו וְהַשְׁתַּחֲוִי לוֹ
צִדֵּק לְבָשָׂה בְּמַמְלַכְתָּהּ
לֹא הִגִּידָה אֶסְתֵּר עִמָּה וּמוֹלְדָתָהּ
וְהַמְּלָכָה אֶהְבָּה וַיִּרַב תִּפְאָרְתָּהּ
כִּי מֵה' הָיְתָה לוֹ

קֹשֶׁב רַב קֹשֶׁב צָרוֹר הַמּוֹר
מִסְרִיסֵי הַמְּלָכָה הַקְּבוּעִים לְשִׁמּוֹר
וְהֵגֵם חוֹשְׁבִים עַל הַמְּלָכָה לֵאמֹר
הֲבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ

וַיְהִי בַיּוֹם אַחְשׁוּרוֹשׁ
מְלָכָה הִקָּם עַל כְּבוֹדֹשׁ
נִשְׂאָ וְרָם עַל כָּל קָצִין וְרֹאשׁ
וְה' הִנִּיחַ לוֹ

זְמַן בְּשֵׁנֵת שְׁלֹשׁ לְמַלְכוּתוֹ
לְהִרְאוֹת לְכָל עַבְדָּיו תְּכַוְנָתוֹ
וְאֲבָנֵי נֹר מִתְנוֹסְסוֹת עַל אֲדָמָתוֹ
וְעַפְרוֹת זָהָב לוֹ

חִלַּק לְכָל בְּנֵי שׁוֹשָׁן נְתָן
וְהַקְּדִישׁ קְרוּאָיו כְּחֶתָן
בְּחֶצֶר גִּנַּת בֵּיתָן
אֲוָה לְמוֹשָׁב לוֹ

טָעַם עֲשׂוֹת רָצוֹן כָּל אִישׁ וַיִּצְרוּ
וְאִין אִנֶּס לְאִישׁ יוֹן עֶבְרוּ
וְלַתַּת לְכָל שׁוֹאֵל דֵּי מַחְסָרוֹ
אֲשֶׁר יַחְסֵר לוֹ

יַחַד אֶסְפוּ כָּל הַנְּדָרְשִׁים
גַּם וְשִׁתִּי הַמְּלָכָה עֲשִׂתָה מִשְׁתָּה נְשִׁים
וּמִשְׁתָּה הַנְּשִׁים כְּאֲנָשִׁים
שְׁבַעַת יָמִים יִסְפְּרוּ לוֹ
כְּטוֹב יֵב הַמְּלָכָה בְּיָוִן
אֲמַר לְהַבִּיא לְפָנָיו אֶת יַפֶּת הָעֵין
וְתִמְאָן בְּדָבָר לֵאמֹר אִין
הַעֲזָה פְּנִיָּה וְתִאֲמַר לוֹ

לְקַרְוִים אֱלֹוֵי הַיּוֹשְׁבִים עָלַי כֵּן
שְׂאֵל וַיַּעֲזָהוּ מִמוֹקוֹן
הוּא הָמֹן לְפָרְעֻנוֹת מוֹכֵן
לְבוֹ יִקְבֹּץ אֲוֹן לוֹ

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים
© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555